

Vintè aniversari del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença. 1984-2004

Manuel Jorba

(Universitat Autònoma de Barcelona)

El febrer de 1984 es va signar un conveni entre les universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per a la celebració d'un Col·loqui Internacional sobre la Renaixença. Les gestions prèvies del Dr. Joaquim Molas i dels altres promotors que el secundaven (la professora Antònia Tayadella i jo mateix) amb les universitats van ser còmodes perquè els rectors van entendre fàcilment el que es pretenia de fer i amb quins objectius, i perquè, tot s'ha de dir, no feien sinó una petita aportació econòmica a través dels departaments de filologia implicats, i no pas dels rectorats. També va ser fluida la relació amb el conseller de Cultura, Honorable Sr. Max Cahner, sobretot perquè no calia que se li expliqués de què anava el tema i per què era aquest que es proposava, què es pretenia de fer, quin era el context de la recerca en el camp vuitcentista i quina podia ser la utilitat de futur del Col·loqui. Deixeu-me insistir sobre la importància de les possibilitats de la receptivitat institucional, perquè, si el suport a iniciatives com aquella o a altres de semblants a aquella ha de dependre de la sensibilitat de les persones que en un moment determinat hi hagi al capdavant dels departaments i de les institucions vinculades, sempre és convenient de trobar-hi persones que donin opció que les iniciatives siguin ateses; és a dir, persones que sàpiguen escoltar i per a les quals llegir i qui sap si escriure no és res d'extemporani ni excepcional.

Pel conveni es creava una comissió per a l'organització tècnica del Col·loqui (que formalitzava la comissió promotora inicial i incorporava Oriol Pi de Cabanyes, nomenat pel conseller, i la professora Teresa Muñoz i Lloret com a secretària). S'hi especificava que es demanaria la col·laboració dels departaments de filologia catalana de les universitats de les Illes Balears i de València, que el Departament de Cultura aporta-

va 3.100.000 pessetes, que es preveia més aportació econòmica per a la publicació de les actes i que es posaven a disposició del Col·loqui espais del Palau Marc (que per insuficients, atesa l'alta quantitat de participants, es van haver de canviar pels de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, que s'hi va avenir de bon grat i desinteressadament). El Departament de Cultura es va fer càrrec també, amb una aportació dels departaments corresponents de les Universitats signants del conveni, de la publicació de *La Renaixença. Fonts per al seu estudi (1815-1877)*, recull de trenta-vuit textos assagístics i crítics vuitcentistes distribuïts en dos apartats (1815-1858 i 1859-1877) i un apèndix de textos dels anys 1878-1885, seleccionats pels promotors del Col·loqui.

Es féu una àmplia crida a la participació en el Col·loqui per mitjà de la premsa i dels canals habituals universitaris, de centres de recerca i de l'ensenyament mitjà i se suggerien temes concrets a diversos estudiosos a través d'una carta tipus datada a Barcelona el 28 de març de 1984, que reproduceixo sencera:

Benvolgut amic,

les Universitats de Barcelona, amb motiu dels 150 anys de la publicació de *La pàtria* de B. C. Aribau, organitzen un Col·loqui Internacional sobre la Renaixença, amb la idea d'impulsar els estudis sobre la literatura catalana del segle XIX i, en particular, sobre el sentit que cal atribuir al concepte de Renaixença, darrerament posat en qüestió en molts d'aspectes.

Per això hem agrupat els temes en sis seccions i, per a cada una, hem pensat demanar unes ponències de tipus general que assegurin el tractament dels problemes més rellevants.

Així, creiem que seria molt important que, tu que t'has dedicat a aquesta mena d'estudis, participessis en aquest Col·loqui amb una exposició de 30 minuts sobre...

No cal dir que si, en lloc d'aquest tema que et suggerim, en substitució o a més, en vols tocar un altre, no hi tindríem cap inconvenient.

Cordialment,
Joaquim Molas

El Col·loqui tingué lloc del 18 al 22 de desembre del mateix 1984; fou obert amb una acte solemne, a la capella de santa Àgueda, presidit pel M. H. Sr. Jordi Pujol, en el qual el Dr. Joaquim Molas intervingué amb una conferència sobre «La Renaixença: una opció diversificada», i es clogué a l'Institut d'Estudis Catalans amb una sessió en què el Dr. Antoni M.

Badia i Margarit, rector de la Universitat de Barcelona, intervingué amb una conferència sobre «El català d'ara fa cent anys». Per als dies del Col·loqui, la Biblioteca de Catalunya oferí una exposició de llibres i documents vuitcentistes relatius als temes tractats, i el dia de la clausura tingué lloc una taula rodona sobre els problemes de l'edició de textos catalans del segle XIX.

Les ponències i comunicacions foren finalment distribuïdes en set seccions: I. Problemes de la Renaixença; II. La Renaixença i Europa; III. La literatura catalana vista per la Renaixença i la Renaixença vista per la literatura catalana; IV. La llengua; V. Cultura popular; VI. Teoria i organització de la literatura; VII. Poesia, novel·la, teatre.

S'hi feren 75 conferències plenàries, ponències o comunicacions, davant de 500 participants inscrits: professors i investigadors de totes les universitats catalanes i d'altres centres com l'Institut del Teatre i l'Institut d'Estudis Catalans, i de Cambridge, Sheffield, Wiesbaden, París, Ais de Provença, Perpinyà, Nàpols, Càller, Venècia i Madrid, i 378 estudiants de diferents universitats, tots ells reals o potencials estudiosos. Uns 25 dels estudiants inscrits, coordinats per Teresa Muñoz i Lloret, col·laboraren directament en la bona marxa del Col·loqui. Per problemes principalment d'agenda, diversos estudiosos, de Montpeller, Kehl, Illinois i altres indrets, no van poder acceptar la invitació a participar-hi.

El nombre de participants s'hauria pogut incrementar si hagués estat viable per logística i economia d'obrir el Col·loqui a tots els àmbits temàtics i disciplinaris connexos. Cal recordar que el Col·loqui es proposà de centrar-se en la «Renaixença literària», i que en la meua breu intervenció de l'acte inaugural ja deia que el gran nombre de participants actius feia ben comprensible que calgués deixar de banda o tractar només de passada temes generals relatius a les institucions polítiques i a la configuració política de la Catalunya del XIX, a les iniciatives i al pensament relacionats amb qüestions jurídiques, filosòfiques i historiogràfiques del segle XIX, o, entre d'altres, a la literatura castellana feta o consumida a Catalunya. Potser va ser una limitació tan obligada com perjudicial, perquè va impedir de promoure o acollir estudis sobre temes que eren sobre la taula i que continuen essent objecte de debat, amb relació sobretot a un dels motius centrals del Col·loqui: és a dir, què és per a nosaltres la Renaixença. Tornaré breument sobre aquest tema, com ho faran més extensament, ben segur, els qui em seguiran en l'ús de la paraula.

La liquidació del pressupost del Col·loqui donava el 1985 un saldo positiu d'1.354.709 pessetes que gairebé bastaven per publicar el primer dels tres volums previstos d'actes (el primer fou pressupostat el 1985 en 1.485.047 de pessetes). El procés treballós d'obtenció i revisió dels originals de les ponències i comunicacions, i la dels fons necessaris per al conjunt dels volums es va allargar i el 1987 se signava amb l'Institut d'Estudis Catalans un conveni de col·laboració per a la publicació de les actes que va permetre, també amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona, de publicar-ne dos volums els anys 1992 i 1994, mancats d'algunes ponències o comunicacions que no es van arribar a tenir mai. El tercer volum, també mancat d'alguns dels textos, quedà revisat devers 1995, gràcies a una aportació de la Institució de les Lletres Catalanes, i sobretot gràcies a l'empenta que hi donaren des del 1993 Carola Duran i Joan-Ramon Veny; però el romanent no donava per a la publicació i alguns imponderables que ara no són del cas van deixar paralitzada l'edició. Val a dir, però, que una bona part del que no s'ha recollit en les actes ha estat publicat en revistes i altres mitjans, o incorporat en estudis afins dels autors respectius, de manera que no sembla necessari d'insistir-hi.

Em fa l'efecte que es pot dir que el més important del Col·loqui fou l'efecte incentivador, immediat i a més llarg termini, dels estudis del vuitcents literari i cultural. Anticipo ara que Josep M. Domingo remarcarà que es veu més bé en el programa del final del Col·loqui que no en el de la convocatòria que l'objectiu era «omplir buits» en el coneixement de la història literària de Catalunya. Si això és veritat, i bé ho deu ser, vol dir que la convocatòria hauria estat feta amb excessiva prudència, o amb una certa desconfiança en la resposta que la crida podia tenir i en l'atractiu de futur dels estudis vuitcentistes. És de destacar, però, que, dels participants més directes del Col·loqui (els autors de conferències, ponències i comunicacions), 41 tenen almenys una referència a la *Bibliografia sobre literatura catalana del segle XIX. 1995-2000* publicada el 2003 per Josep M. Domingo, Maria Dasca i M. Àngels Verdaguer. Dels restants, 22, pel cap baix, tenen estudis vuitcentistes publicats entre 1984 i 1995, o posteriors al 2000. Dels altres, n'hi ha amb publicacions esporàdiques o continuades d'altres matèries i èpoques, en algun cas connexos amb els literaris catalans vuitcentistes, i d'alguns, molt pocs, no en tinc notícia concreta. De poc després del Col·loqui i al llarg dels anys han mort, que jo sàpiga, nou dels participants (alguns dels quals havien estat molt dedicats als estudis

vuitcentistes): Osvald Cardona, Tina Barrass, Jordi Pinell, Lluís Creixell, Ricard Blasco, Jordi Ventura, Joan Bonet i Baltà, Hans Juretschke i Josep M. Solà i Camps.

I remarco com a fets encara més destacables, per una banda, la continuïtat de la presència pública dels estudis vuitcentistes, estimulada per iniciatives relacionables amb el Col·loqui de 1984, com els col·loquis Verdaguer, la publicació de l'*Anuari Verdaguer* i la creació de la Societat Verdaguer, i l'acolliment d'estudis vuitcentistes en col·leccions com les de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Eumo Editorial o Arola Editors; per altra banda, i en bona part gràcies a aquestes iniciatives, remarco que, en un recompte que caldria afinar, enregistro a la *Bibliografia* esmentada més de 250 noms d'estudiosos (vull dir d'autors o editors de textos) incorporats de poc temps ençà a aquest àmbit de la recerca (i que no es troben, per tant, entre els dels participants directes del Col·loqui de 1984, la meitat dels quals, aproximadament, són autors d'estudis estrictament literaris vuitcentistes).

Una cosa no ha canviat gaire, fora de l'àmbit estrictament universitari (on hi ha, amb reserves respecte a les filologies i a les humanitats en general, un millor suport a la recerca), respecte a aquest suport a la recerca, i s'ha de continuar dient, com el 1984, que, fora d'aquest àmbit universitari (penso sobretot en els professors de segon ensenyament), hi podria haver, amb més mitjans i amb una adequada consideració acadèmica de la feina feta, una aportació més alta i continuada a la recerca i amb un menor sobreesforç personal que no el que hi han d'esmerçar ara, i amb nul·les o escasses repercussions professionals tangibles.

El centenari de *La pàtria* havia estat ocasió el 1933 (de fet entre 1932 i 1936) d'una sèrie d'iniciatives commemoratives, impulsades per institucions oficials i culturals (entre les quals la Generalitat —restablerta feia poc, com era el cas de l'any 1984,—, l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya o el Centre de Lectura de Reus), entitats patriòtiques (Palestra), editorials (la d'Anselm Domènech, la Biblioteca Catalana d'Autors Independents, la Biblioteca Lleidatana, la Barcino), la major part dels diaris i, sobretot, revistes literàries i culturals (*Mirador*, *La Notra Terra*, *La Revista*, *La Paraula Cristiana*, *Revista de Catalunya*). Hi va haver aportacions certament negligibles —les que eren desenfocades per desconeixement o tergiversació idealitzant de la realitat social i cultural del vuit-cents, algunes de les quals serviran de base a visions més

recents de la Renaixença que ja han estat desqualificades per la crítica contemporània. D'altres, en canvi, profitoses, com la de Pere Coromines, que, bé que sobrevalorades recentment, es plantegen qüestions rellevants —en aquest cas la incidència dels sectors populistes de la literatura de la segona meitat del XIX— fins aleshores absents. Més que abordar què és la Renaixença, però, hi preponderava l'inventari més aviat acumulatiu de la producció literària, i en tant que literària, del que era considerat poc analíticament i poc precisament el «període» de la Renaixença.

Potser també del Col·loqui del 1984 es podria dir, mirat superficialment, que aborda preferentment les diferents realitzacions literàries del fet renaixentista (defujo el mot «renaixencista», utilitzat d'un temps ençà per alguns estudiosos, perquè és morfològicament forçat i semànticament innecessari; de la mateixa manera que si em referís al Renaixement no diria «renaixementista»); però em sembla destacable l'esforç generalitzat de caracteritzar el fenomen renaixentista, en una línia que pugui portar a una conceptualització convincent: un camí en el qual encara hi ha molt a avançar.

Generalitzant, podríem dir que hi ha partidaris d'identificar com a episodis causals de la Renaixença cert ideari, episodis i iniciatives de la cultura de la Il·lustració, amb la qual cosa es propicia una confusió amb les iniciatives i els ferments ideològics del romanticisme, separables dels de la cultura il·lustrada, per més que hi hagi coincidència o coexistència dins el món de la cultura catalana. Per contra, es tendeix, per a mi erròniament, a restringir la Renaixença a l'àmbit de la literatura, i com a conseqüència a situar-ne fora tota manifestació que no coincideixi amb l'àmbit d'influència dels Jocs Florals, a partir dels quals hi ha certament un desplegament literari abans inexistent, però que abans poc o molt ja hi era, i amb prou eficiència de futur. Aquesta opció comporta relativitzar, per exemple, la provada, o si més no probable eficàcia de les actituds «provincialistes» en la configuració d'un pensament particularista, o la valoració de la defensa de la personalitat jurídica, costumista, filosòfica i històrica enfront de l'uniformisme centralista, abans dels Jocs Florals. I s'ha manifestat també la idea, que em sembla no demostrable, que els homes o molts dels homes més visibles de la Renaixença no tenen altre objectiu final al cap —faig una mica de caricatura— que la castellanització definitiva, la transculturació i la substitució lingüística radicals en la producció intel·lectual i en la relació formal en l'àmbit culte.

Defenso la necessitat, per entendre la Renaixença, d'immergir-se més en la primera meitat del XIX; d'aprofundir, per exemple, en el perquè de l'historicisme literari i el seu desplegament, o d'abordar casos paradigmàtics com el de Piferrer, hostil a persones i a iniciatives concretes, com les de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, però contrari a la uniformació sota l'ègida de la política castellana, i explícitament favorable al manteniment de la consciència històrica i de la personalitat cultural, que inclou alguna forma de veneració i d'ús de la llengua catalana (sense perjudici de mantenir-se sempre adepte practicant de la diglòssia).